

Petrov, Oleksandr Oleksandrovyč

Метафоричне моделювання когнітивної структури концепту ЩЕДРІСТЬ у британській, німецькій, українській і російській лінгвокультурах: особливості фразеологічної об'єктивації

Opera Slavica. 2016, vol. 26, iss. 2, pp. 17-26

ISSN 1211-7676 (print); ISSN 2336-4459 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/135557>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Метафоричне моделювання когнітивної структури концепту ЩЕДРИСТЬ у британській, німецькій, українській і російській лінгвокультурах: особливості фразеологічної об'єктивації

Metaphorical Modelling of Cognitive Structure of Concept GENEROSITY in British, German, Ukrainian and Russian Linguocultures: Features of Phraseological Objectivation

Олександр Олександрович Петров
(Вінниця, Україна)

Абстракт:

Стаття присвячена встановленню основних метафоричних моделей (концептних метафор) як релевантних когнітивних ознак концепту ЩЕДРИСТЬ у британській, німецькій, українській і російській мовних спільнотах на основі їхньої фразеологічної об'єктивації. У ході аналізу концептних метафор, які розбудовують концепт ЩЕДРИСТЬ, на основі його фразеологічної об'єктивації виявлено, що більшість цих метафор у зіставлених лінгвокультурах мають спільні когнітивні ознаки (напр.: «ЩЕДРИСТЬ – ЦЕ ВЕЛИКОДУШНІСТЬ», «ЩЕДРИСТЬ – ЦЕ ВІДКРИТІСТЬ»). Вивчення когнітивного підґрунтя метафор «ЩЕДРИСТЬ – ЦЕ ВДАВАНА ЩИРИСТЬ» і «ЩЕДРИСТЬ – ЦЕ МАРНОТРАТСТВО» засвідчило оцінну амбівалентність як емоцій, так і рис характеру людини.

Ключові слова:

щедрість; концепт; фразеологія; когнітивна метафора; лінгвокультура

Abstract:

This article deals with determining metaphoric models (concept metaphors) as relevant cognitive features of the concept GENEROSITY in British, German, Ukrainian and Russian language societies on the basis of their phraseological objectivation. While analyzing the concept metaphors building up the concept GENEROSITY on the basis of its phraseological objectivation, the author establishes that most of these metaphors in the contrasted linguocultures have common cognitive features (e.g. “GENEROSITY IS MAGNANIMITY”, “GENEROSITY IS OPENNESS”). The existence of the metaphors “GENEROSITY IS PRETENDED SINCERITY” and “GENEROSITY IS WASTEFULNESS” proves ambivalence of both human emotions and traits of character.

Key words:

generosity; concept; phraseology; cognitive metaphor; linguoculture

У пропонованій розвідці ми продовжуємо вивчення спільних і відмінних кваліфікацій регулятивних (морально-етичних) бінарних концептів ЩЕДРІСТЬ–СКУПІСТЬ у близькоспоріднених і віддаленоспоріднених мовних етносах. Методологічна відкритість як одна з основних характеристик лінгвокультурних концептів зумовлює різноманітність методів їхнього дослідження, тому в попередніх статтях¹ (1) визначено філософсько-релігійний, психологічний і морально-етичний параметри концептів ЩЕДРІСТЬ–СКУПІСТЬ, (2) встановлено їхню внутрішню форму (етимологічний аналіз), (3) здійснено дефінування (компонентний аналіз із певним залученням контекстного) та визначено номінативні поля зіставляваних концептів передусім з метою встановлення їхніх прямих номінацій (брит. GENEROSITY–STINGINESS; нім. FREIGEBIGKEIT–GEIZ; укр. ЩЕДРІСТЬ–СКУПІСТЬ; рос. ЩЕДРОСТЬ–СКУПОСТЬ; що дозволило уникнути певних неточностей на кшталт антонімічно некоректного протиставлення концептів БЕРЕЖЛИВОСТЬ–ЩЕДРОСТЬ / THRIFT–GENEROSITY²; тим більше, що Ч. Філлмор контрастною фреймовою ситуацією до *stingy* визначає саме *generous*, а до *thrifty–wasteful*³, що є суголосним нашим висновкам), (4) виокремлено найрелевантніші кореляції аналізованих концептів у межах концептосистем зіставляваних лінгвокультур.

Утім, повнота методики лінгвокультурологічного опису концептів, урахуовуючи їхню тришарову структуру (поняттєвий, образно-перцептивний і валоративний (ціннісний) складники), передбачає як мінімум ще два моменти: 1) моделювання когнітивної структури концепту (образний складник концепту фіксує когнітивні (концептні) метафори, які підтримують концепт у (мовній) свідомості); 2) розкриття ціннісних домінант певної лінгвокультури, які закумуляовані в тому чи іншому культурно значущому концепті. З огляду на це, метою статті є встановлення основних метафоричних моделей (концептних метафор) як релевантних когнітивних ознак концепту ЩЕДРІСТЬ у британській, німецькій, українській і російській мовних спільнотах на основі

- 1 MĪŽIN, K. Ī.: *Moral'no-etičnyj parametr konceptu «ŠČEDRĪST» u brytans'kij, nimec'kij, ukrajins'kij i rosijs'kij lnhvokul'turach*. Movoznavstvo. 2014. № 5 (278). S. 71–80. PETROV, O. O.: *Linhvokul'turni osoblyvosti orhanizaciji nominatyvnyh poliv binarnykh konceptiv ŠČEDRĪST–SKUPĪST u brytans'kij, nimec'kij, ukrajins'kij i rosijs'kij lnhvokul'turach*. Naukovі zapysky Nacional'noho unіversytetu «Ostroz'ka akademija». Serija «Filolohična»: zb. nauk. prac'. Ostroh: vyd-vo Nac. un-tu «Ostroz'ka akademija», 2014. Vyp. 49. S. 315–320. PETROV, O. O.: *Relevantni koreljacii binárnich konceptiv ŠČEDRĪST–SKUPĪST u konceptnykh kartynach svitu brytanciv, nimeciv, ukrajinciv i rosijan*. Naukovі zapysky. Serija: Filolohični nauky (movoznavstvo). Kirovohrad: Vydavec' Lysenko, V.F. 2015. Vypusk 137. S. 605–612.
- 2 Див. ПОГРЕБНАЈА, N. A.: *Antonimičeskij koncept v russkom i anglijskom jazykach*. Dis. kand. filol. nauk. Minsk, 2006.
- 3 FILLMORE, Ch. *Frame semantics*. In: *Cognitive Linguistics: Basic Readings*, Berlin, New York, Mouton de Gruyter, 2006.

їхньої фразеологічної об'єктивації. Той факт, що аналіз зазначених концептів здійснюється в аспекті зіставної лінгвокультурології, свідчить про наукову новизну пропонованої розвідки.

Актуальність нашого дослідження зумовлена тим, що воно виконується в річищі новітньої мовознавчої антропопарадигми, яка щодалі сфокусовує увагу сучасних лінгвістів на таких метафізичних поняттях і водночас метамовних конструктах, як «концепт», «концептосистема», «концептосфера» тощо, на які спирається нині як мовознавство, так і суміжні з ним дисципліни (психолінгвістика, лінгвокультурологія, лінгвоконцептологія та ін.). Релевантність цих досліджень у час тотальної глобалізації, коли часто виникають проблеми в міжкультурній комунікації через відмінності в мовах і культурах представників споріднених і неспоріднених лінгвоспільнот, засвідчує думка авторитетних дослідників, зокрема Р.Павільоніса, що концептна система є «неперервно конструйована система інформації (думок, знань), якою володіє індивід щодо дійсного або можливого світу»⁴. Це означає, що весь пізнавальний досвід людини на мовному або домовному рівнях вербально й невербально закріплюється в концептній картині світу (далі — ККС), тому, говорячи про ККС, фактично маємо на увазі зміст людської свідомості, оскільки в результаті відображення навколишнього фізичного світу крізь призму понять, що сформовані на основі уявлень людини та пройшли через її свідомість — колективну та індивідуальну, і формується ККС⁵.

Відомо, що та частина ККС, яка є комунікативно значущою, зазнає мовної концептуалізації, у результаті чого постає мовна картина світу (далі — МКС), яка «робить видимими» механізм, умови та результат процесу інтерпретації людиною навколишньої дійсності. При цьому невіддільною властивістю визнається етноспецифічність мовної концептуалізації, що фіксує особливий спосіб сприйняття світу, в якому втілюється колективна філософія нації. Саме ж поняття «етноспецифіка» є за своєю онтологічною суттю маркованим членом опозиції, де як протилежний член виступає чужа культура, тому будь-який аналіз національних особливостей мови є прямим або непрямим порівнянням з іншою культурою. Відповідно, саме зіставна лінгвокультурологія, у руслі якої виконується пропонована розвідка, на відміну від лінгвокультурології, може, за нашим переконанням, надати той методологічний апарат, який найадекватніше задовольнив би вимоги сучасної лінгвіс-

4 PAVILENIS, R. I.: *Problema smysla. Sovremennyy logiko-filosofskij analiz jazyka*. Moskva: Mysl', 1983.

5 TER-MINASOVA, S. G.: *Jazyk i mežkul'turnaja komunikacija*. Izd-je 2-je, dorab. Moskva: izd-vo MGU, 2004, s. 47.

тики⁶. Тут же слід також зазначити, що на рівні ККС *tertium comparationis* при лінгвокультурологічному зіставленні мовних одиниць слугують обрані для дослідження концепти⁷.

Маємо передусім зауважити, що образно-перцептивний складник концептів брит. GENEROSITY, нім. FREIGEBIGKEIT, укр. ЩЕДРИСТЬ, рос. ЩЕДРОСТЬ об'єктивується в зіставляваних лінгвокультурах низкою ключових когнітивних метафор, які є основою для типових метафоричних висловлень. Ми спираємося на тезу, що лінгвокультурний концепт як ментальне утворення, позначене етнокультурною специфікою, підтримується у свідомості завдяки образам, які зафіксовані в концептних метафорах, що являють собою «усталені відповідності між сферою джерела та сферою цілі, закарбовані в мовній і культурній традиції певної спільноти»⁸ та ґрунтуються на демонстрації подібності або аналогії. У Дж. Лакоффа та М. Джонсона метамовна репрезентація метафори являє собою конструкції на кшталт $X \in Y$. Метафоричну модель тлумачимо, своєю чергою, існуючу та/або таку, що формується у свідомості носіїв мови схему зв'язку між поняттєвими сферами, яку можна репрезентувати формулою « X – це Y ». Відношення між компонентами формули розуміють як подібність, а не як пряме отождоження⁹.

Показово, що концептні (базові) метафори є однією з двох форм етнокультурної метафори – важливого елемента МКС, яка існує на (1) поверхневому рівні – рівень картини світу (мовні, стандартні метафори, а також образи, що входять до складу фразеологічних одиниць (далі – ФО), зокрема паремій) та (2) глибинному рівні – рівень моделі світу (його, власне, й формують концептні метафори, які певним чином упорядковують і організовують знання про світ)¹⁰. Відповідно, етнокультурна метафора відображає спосіб членування та класифікації реальності, усталений у межах мовної спільноти. У таких метафорах знаходять своє вираження міфологічні уявлення тієї чи іншої лінгвокультури.

Щодо концептних метафор, які репрезентують концепти брит. GENEROSITY, нім. FREIGEBIGKEIT, укр. ЩЕДРИСТЬ і рос. ЩЕДРОСТЬ, то тут слід наголосити

6 MĪZĪN, K. Ī.: *Ustaleni porivnjanja anhlijs'koi, nimec'koi, ukrajins'koi ta rosij's'koi mov v aspekti zistavnoj linhvokul'turolohiji*. Avtoref. dys. na zdobuttja nauk. stupenja doktora filol. nauk. Kijiv, 2012.

7 Див. про це детальніше: *Ibid.*, s. 12.

8 BARANOV, A. N.: *Deskriptornaja teorija metafory i tipologija metaforičeskich modelej*. <http://www.dialog-21.ru/Archive/2003/Baranov.htm>. [online]. [cit. 30. 5. 2016].

9 Див. LAKOFF, Dž.: *Metafory, kotorymi my živem*. Moskva: Izd-vo LKI, 2008.

10 SVIREPO, O. A.: *Ėtnokul'turnyje metafory*. http://www.symballon.ru/image/publicat/press/svproz_0.htm. [online]. [cit. 30. 5. 2016].

на тісному переплетенні в зіставлюваних лінгвокультурах концепту ЩЕДРІСТЬ з концептом ДУША, а також із просторовими варіантами останнього — ВЕЛИЧ ДУШІ, ШИРОТА ДУШІ та МИЛІСТЬ, про що йшлося у попередніх розвідках¹¹. Саме ці імена концептів найчастіше містять ФО, які передають семантику щедрості. Лінгвокультурні відмінності полягають лише в тому, що в германських мовних спільнотах — британській і німецькій — актуальною є когнітивна ознака «щедрість — розмір душі (її величина)», а у східнослов'янських — «щедрість — широта душі». Цей зв'язок щедрості з душею бере початок ще від Аристотеля, який чітко виокремлював серед чеснот поняття «щедрість» і «велич душі»¹². Утім, як в українців, так і в росіян актуальними є й концепти укр. ВЕЛИКОДУШНІСТЬ, рос. ВЕЛИКОДУШИЕ, які також містять позитивні смисли щедрості.

Серед концептних метафор, які представляють концепт ЩЕДРІСТЬ у зіставлюваних лінгвокультурах, виокремлено такі:

- 1) «ЩЕДРІСТЬ — ЦЕ ВЕЛИКОДУШНІСТЬ», напр.: укр. *Щедра душа меду не жаліє*; рос. *Кто сырых напитает, тот Бога знает; От щедрости руки видно, какое сердце*. Інколи, і це стосується передусім представників російської лінгвокультури, людина не знає меж своїй великодушності, напр.: рос. *Кутни на все; Тряхни мошной; Хоть на час, да вскачь*. Для британців же великодушність щедрості закінчується, коли починається корисливість, тобто бізнес, напр.: *Generosity is in tons, but when it comes to business it is in pennies*. До того ж, лінгвокультурний контраст у зіставлюваних мовних спільнотах утворює і концептозв'язок ЩЕДРІСТЬ (ВЕЛИКОДУШНІСТЬ) — СПРАВЕДЛИВІСТЬ, який — як когнітивна ознака щедрості — наявний лише у британській і російській ККС, напр.: англ. *Be just before you are generous*; рос. *Будь великодушен, но прежде — справедлив*. Для носіїв англійської мови релевантним є також протиставлення щедрості підлості, напр.: *If you lend your coat, don't cut off the buttons*;
- 2) «ЩЕДРІСТЬ — ЦЕ ВІДКРИТІСТЬ», напр.: нім. *(immer) eine offene Hand haben*; рос. *Кто широко живет, тот не запирает ворот*. Утім, когнітивна ознака «відкрита рука» представляє в німецькій лінгвокультурі не лише концепт ЩЕДРІСТЬ, а й концепти ЖЕБРАЦТВО та ЖАДІБНІСТЬ, напр.: *die Hand aufhalten* (досл.: тримати руку відкритою) — «завжди хотіти грошей»;

11 Див. PETROV, O. O.: *Linhvokul'turni osoblyvosti orhanizaciji nominativnykh poliv binarnykh konceptiv ŠCEDRIŠT'–SKUPIŠT' u brytanskij, nimec'kij, ukrajinskij i rosij'skij linhvokul'turach*. Naukovі zapysky Nacional'noho universytetu «Ostroz'ka akademija». Serija «Filolohična»: zb. nauk. prac'. Ostroh: vyd-vo Nac. un-tu «Ostroz'ka akademija», 2014. Vyp. 49.

12 Aristoteles. *Die Nikomachische Ethik*. München, dtv-Taschenbuch, 2002.

- 3) «ЩЕДРІСТЬ — ЦЕ ХЛІБОСОЛЬСТВО», напр.: укр. *Що не є в печі, те й на стіл мечи!*; рос. *Что есть в печи, все на стол мечи; Сколько ни думай, а лучше хлеба-соли не придумаешь; Без соли, без хлеба худая беседа.* Зрозуміло, що хлібосольність як традиція існує лише в українців і росіян (хліб–сіль при вітанні гостей, сватів тощо), хоча деякі дослідники вважають цю традицію специфічно російською¹³;
- 4) «ЩЕДРІСТЬ — ЦЕ ГОСТИННІСТЬ», напр.: нім. *Ein gastliches Haus lockt Gäste herbei; Je lieber der Gast, je voller der Teller*; укр. *Чим багати, тим і раді; Що хата має, тим і приймає*; рос. *Где рады, там не учащай, а где не рады — век не бывай!; Гость на гость — хозяину радость; Наперед накорми, а уж там попроси; Напой, накорми, а после вестей попроси.* Утім, гостинність, як свідчить аналіз зібраного нами матеріалу, повинна мати розумні межі, оскільки гість надовго — це забагато мороки для господаря, напр.: нім. *Gast zwei Tage lang als Gast, aber am dritten Tag gib ihm eine Hacke*; рос. *Прямой болван, что пришел незван; Кто ходит незванный, редко уходит негнанный; Не радуйся гостину приезде; радуйся отъезду; Пора гостям и честь знать; Редкое свиданье — приятный гость; Хорош гость, коли редко ходит.* Останні паремії певною мірою заперечують надзвичайну гостинність росіян, яка існує на рівні автостереотипу. Показово, що німецька мовна свідомість надає непрошеним гостям подвійної оцінки — як негативної, так і позитивної, напр.: *Ungeladene Gäste gehören nicht zum Feste; Ungeladene Gäste sind am liebsten*;
- 5) «ЩЕДРІСТЬ — ЦЕ МИЛІСТЬ», напр.: нім. *mit milder Hand verteilen* (досл.: роздавати милостивою (щедрою) рукою) — «бути щедрим»; *eine milde Hand haben* (досл.: мати милостиву руку) — «бути щедрим»; укр. *Кинь хліб за собою — прийде перед тобою; У вікно подати — Богу подати*; рос. *Одной рукой собирай, другою раздавай!; Отдал убогий нищему последний пятак, а сам от богатого ушел и так.* Ця концептна метафора ґрунтується на біблійних мотивах, де щедрістю вважається Божа милість (співчуття, жалість тощо);
- 6) «ЩЕДРІСТЬ — ЦЕ ДАРУВАННЯ (ДАВАННЯ)», напр.: англ. *If you depend on the generosity of others, you can't be picky about what you get; It is more blessed to give than to receive; Give a loaf and beg a shive*; нім. *Eine Hand, die schenkt, wird nicht gekränkt; Geben macht Leben; Gebende Hand hat viele Freunde*; укр. *Вели Бог подати, не вели Бог просити; Любиш брати, умій і сам давати*; рос. *Дающего рука не оскудеет; щедрою рукою — «не скупитися (давати, роздавати що-н.)».* Як бачимо, мотив «давання» безпосередньо пов'язаний у зіставлюваних

13 Див. GOLEMBOVSKAJA, N. G.: *Nacional'no-kul'turnyje osobennosti verbalizacii antinomii «ŽADNOST'–ŠĀEDROST'» russkimi i litovskimi paremijami.* Vestnik Volgogradskogo gos. un-ta. Ser. 2: «Jazykoznanije». 2013. № 1 (17), s. 176.

лінгвospільнотах із соматизмом *рука*. Цей соматизм як компонент ФО є найчастотнішим серед усіх соматизмів, які репрезентують концепти ЩЕДРІСТЬ–СКУПІСТЬ (серце, очі, шия та ін.). Він зустрічається у 64 % випадків, де домінують мотиви «відкрита рука → щедрість» / «закрита рука (утримувати рукою) → скупість», що підтверджує висунуту нами у попередніх розвідках гіпотезу про екстраспрямовані та інтраспрямовані морально-етичні концепти¹⁴;

- 7) «ЩЕДРІСТЬ – ЦЕ БАГАТСТВО», напр.: англ. *Men would not be richer for being miserly, generosity does not make a man poorer; A generous person will prosper; We make a living by what we get, but we make a life by what we give; Whoever refreshes others will be refreshed*; нім. *Almosen macht keinen leeren Beutel; Vom Geben wird der Speicher nicht leer; Wer Armen gibt, gibt Gott; Gibst du deinem Vieh, so gibt es dir wieder; (immer) die Hand in der Tasche haben* (досл.: (завжди) мати руку в кишені) – «бути щедрим»; укр. *Багатство без щедрості – все одно, що дерево без плодів; Хто багатий, той не любить дати; Вели Бог подать, не вели Бог брать; У вікно подати – Богу подати; Любиш брати, умій і сам давати*; рос. *Больше рад, чем запаслив; Кто широко живет, тот не запирает ворота; Дороже серебра и злата душа, что щедростью богата*. Щедр людина є, по-перше, багатою духовно, а по-друге, вона завжди готова поділитися і матеріальним багатством. Ю. С. Степанов указує на те, що «нежадібність» до грошей та особливо негативне ставлення до наживи є відмінною рисою характеру росіян¹⁵. Утім, аналіз нашого фактичного матеріалу свідчить про певну некоректність такого твердження, яке існує в російській лінгвospільноті лише як автостереотип¹⁶ (нагадаємо: «щедрий – свій» / «скупий – чужий»);
- 8) «ЩЕДРІСТЬ – ЦЕ ВДАВАНА ЩИРІСТЬ», напр.: англ. *To cut large shives of another man's loaf; Men are generous with what costs them nothing*; нім. *Aus anderer Leute Haut ist gut Riemen schneiden; Besser eine Unze geben als einen Zentner versprechen; Aus fremdem Beutel ist gut zehren; Freigebig mit dem Maul, karg mit dem Beutel*; укр. *Щедрий на батьківські гроші; На тобі, небоже, що мені негоже*; рос. *Щедр на слова, да скуп на дела; Вот тебе, Боже, что нам негоже*. Існування цієї концептної метафори ще раз доводить амбівалентність як

14 MĪZIN, K. Ī.: *Moral'no-etičnyj parametr konceptu «ŠČEDRĪST» u brytans'kij, nimec'kij, ukrajins'kij i rosijs'kij lnhvokul'turach*. Movoznavstvo. 2014. № 5 (278)

15 STEPANOV, Ju. S.: *Koncepty. Tonkaja plenka civilizacii*. Moskva: Jazyki slavjanskich kul'tur, 2007, s. 565.

16 Див. про це детальніше: MĪZIN, K. Ī.: *Moral'no-etičnyj parametr konceptu «ŠČEDRĪST» u brytans'kij, nimec'kij, ukrajins'kij i rosijs'kij lnhvokul'turach*. Movoznavstvo. 2014. № 5 (278), s. 76–79.

емоцій, так і рис характеру людини: навіть така риса, як щедрість, коли вона вдавана, нещира, може сприйматися негативно;

- 9) «ЩЕДРІСТЬ — ЦЕ МАРНОТРАТСТВО», напр.: укр. *У решеті вода не тримається, у щедрого гроші не тримаються*; рос. *Легко добыто, легко и прожито*. Надмірна щедрість і невміння зберегти багатство трансформують щедрість у таку негативну рису, як марнотратство¹⁷, тому недарма в українців поширеною є паремія *Скупий не глупий, а щедрий не мудрий*. Як бачимо, концепт МАРНОТРАТСТВО виводить нас на опозиційний концепт ОЩАДЛИВІСТЬ, який є лінгвокультурно значущим не лише для германців, але й для східних слов'ян, зокрема українців і росіян, напр.: англ. *Sow with the hand and not with the whole sack*; укр. *Ширше себе жить — добра не нажить*; *Бережливість — краще прибутку*; *Хто дбає, той і має*; рос. *Копейка рубль бережет*; *Час побережешься — век проживешь*; *Маленькая бережт лучше большого барыша*; *Бережливость лучше богатства*. Представники ж німецькомовної лінгвокультури небезпідставно вважають, що щедрість вимагає ощадливості, оскільки нічого буде дати іншим, напр.: *Wer im Kleinen spart, kann im Großen freigebig sein* (пор. рос. *Чего немножко, того не мечи в окошко*).

У британській лінгвокультурі простежуємо також тісний зв'язок концепту МАРНОТРАТСТВО з антонімічним до щедрості концептом СКУПІСТЬ, бо вважається, що як скнара, так і марнотратник залишаються врешті-решт бідними та голими, напр.: *Covetousness, as well as prodigality, brings a man to a morsel of bread*. Зазначимо, що про аксіологічну полярність концепту ЩЕДРІСТЬ свідчить також наявність у ньому не лише когнітивної ознаки «багатство», але й протилежної їй — «бідність». Ця ознака імплікує іронічні, значною мірою негативні смисли, пов'язані з тим фактом, що бідній людині немає чого втрачати, тому вона й щедра, напр.: укр. *Бідний — завжди щедрий*; рос. *Бедный — всегда щедрый*. У росіян навіть існує уявлення, що, з одного боку, занадто щедра, та з другого, — багата людина, мають одну спільну рису — бідність, оскільки перша бідна, бо все бездумно витрачає, а друга бідна, тому що скупа, напр.: *Тороватого с богатым не распознаешь*.

Таким чином, аналіз концептних метафор, які розбудовують концепт ЩЕДРІСТЬ у британській, німецькій, українській і російській мовних спільнотах, на основі його фразеологічної об'єктивації дав змогу виявити, що більшість цих метафор у зіставлюваних лінгвокультурах мають спільні когнітивні ознаки (напр.: «ЩЕДРІСТЬ — ЦЕ ВЕЛИКОДУШНІСТЬ», «ЩЕДРІСТЬ — ЦЕ ВІДКРИ-

17 PETROV, O. O.: *Relevantni koreljacii binarnich konceptiv ŠČEDRĪST'–SKUPĪST' u konceptnykh kartynach svitu brytanciv, nimciv, ukrajinciv i rosijan*. Naukovi zapysky. Serija: Filolohični nauky (movoznavstvo). Kirovohrad: Vydavec Lysenko, V. F. 2015. Vypusk 137. S. 605–612.

ТИСТЬ», «ЩЕДРИСТЬ – ЦЕ ГОСТИННИСТЬ», «ЩЕДРИСТЬ – ЦЕ МИЛИСТЬ», «ЩЕДРИСТЬ – ЦЕ БАГАТСТВО» та ін.). Можна погодитися з іншими дослідниками, зокрема О. Є. Карачиною¹⁸, що таких збігів близько 70 %. Хоча наш зіставно-лінгвокультурологічний аналіз передбачає більш надійну верифікацію за допомогою лінгвостатистичних підрахунків.

Виявлено також і лінгвокультурно специфічні концептні метафори, наприклад, «ЩЕДРИСТЬ – ЦЕ ХЛІБОСОЛЬСТВО» (хліб–сіль у східних слов'ян при вітанні гостей, сватів тощо). Наявність же концептних метафор «ЩЕДРИСТЬ – ЦЕ ВДАВАНА ЩИРИСТЬ» і «ЩЕДРИСТЬ – ЦЕ МАРНОТРАТСТВО» засвідчує амбівалентність емоцій і рис характеру людини. Лінгвокультурно показовою є і концептна метафора «ЩЕДРИСТЬ – ЦЕ ДАРУВАННЯ (ДАВАННЯ)», де мотив «давання» безпосередньо пов'язаний у зіставляваних лінгвоспільнотах із соматизмом *рука*. Цей соматизм як компонент ФО є найчастотнішим серед усіх соматизмів, які репрезентують концепти ЩЕДРИСТЬ–СКУПІСТЬ. Цей факт є підтвердженням нашої гіпотези про екстраспрямовані та інтраспрямовані морально-етичні концепти (мотиви «відкрита рука → щедрість» / «закрита рука → скупість»).

Перспектива цієї розвідки вбачається у вивченні спільних і відмінних характеристик ціннісних домінант британської, німецької, української та російської лінгвокультури, які закумульовані в бінарних концептах ЩЕДРИСТЬ–СКУПІСТЬ.

Література:

- ARISTOTELES: *Die Nikomachische Ethik*. München, dtv-Taschenbuch, 2002.
- BARANOV, A. N.: *Deskriptornaja teorija metafory i tipologija metaforičeskich modelej*. <http://www.dialog-21.ru/Archive/2003/Baranov.htm>. [online]. [cit. 30. 5. 2016].
- FILLMORE, Ch.: *Frame semantics*. In: *Cognitive Linguistics: Basic Readings*, Berlin, New York, Mouton de Gruyter, 2006.
- GOLEMBOVSKAJA, N. G.: *Nacional'no-kul'turnyje osobennosti verbalizacii antinomii «ŽADNOST'–ŠČEDROST'» russkimi i litovskimi paremijami*. *Vestnik Volgogradskogo gos. un-ta. Ser. 2: «Jazykoznanije»*. 2013. № 1 (17). S. 175–179.
- KARAČINA, O. Je.: *Associativno-kognitivnaja semantika žadnosti v russkich i anglijskich paremijach*. *Filologičeskije nauki. Voprosy teorii i praktiki*. 2014. № 6 (36): v 2-ch č. Č. II. S. 77–79.

18 KARAČINA, O. Je.: *Associativno-kognitivnaja semantika žadnosti v russkich i anglijskich paremijach*. *Filologičeskije nauki. Voprosy teorii i praktiki*. 2014. № 6 (36): v 2-ch č. Č. II, s. 79.

- LAKOFF, Dž.: *Metafory, kotorymi my živem*. Moskva: Izd-vo LKI, 2008. 432 s.
- MĪZĪN, K. Ī.: *Moral'no-etičnyj parametr konceptu «ŠČEDRĪST'» u brytans'kij, nĭmec'kij, ukrajins'kij i rosij'skij lĭnhvokul'turach*. Movoznavstvo. 2014. № 5 (278). S. 71–80.
- MĪZĪN, K. Ī.: *Ustalenĭ porivnjannja anhlĭjs'koji, nĭmec'koji, ukrajins'koji ta rosij'skoji mov v aspekti zĭstavnoji lĭnhvokul'turolohĭji*. Avtoref. dys. na zdobuttja nauk. stupenja doktora filol. nauk. Kĭjiv, 2012. 32 s.
- PAVILENIS, R. I.: *Problema smysla. Sovremennyy logiko-filosofskij analiz jazyka*. Moskva: Mysl', 1983. 286 s.
- PETROV, O. O.: *Lĭnhvokul'turnĭ osoblyvostĭ orhanizacĭji nominatyvnykh poliv binarnykh konceptiv ŠČEDRĪST'–SKUPĪST' u brytans'kij, nĭmec'kij, ukrajins'kij i rosij'skij lĭnhvokul'turach*. Naukovĭ zapysky Nacional'noho unĭversytetu «Ostroz'ka akademĭja». Serĭja «Filolohična»: zb. nauk. prac'. Ostroh: vyd-vo Nac. un-tu «Ostroz'ka akademĭja», 2014. Vyp. 49. S. 315–320.
- PETROV, O. O.: *Relevantnĭ koreljacĭji binárnĭch konceptiv ŠČEDRĪST'–SKUPĪST' u konceptnykh kartynach svĭtu brytancĭv, nĭmcĭv, ukrajincĭv i rosĭjan*. Naukovĭ zapysky. Serĭja: Filolohičnĭ nauky (movoznavstvo). Kirovohrad: Vydavec' Lysenko, V. F. 2015. Vypusk 137. S. 605–612.
- POGREBNAJA, N. A.: *Antonimičeskij koncept v russkom i anglijskom jazykach*. Dis. kand. filol. nauk. Minsk, 2006. 226 s.
- STEPANOV, Ju. S.: *Koncepty. Tonkaja plenka civilizacĭi*. Moskva: Jazyki slavjanskich kul'tur, 2007. 248 s.
- SVIREPO, O. A.: *Ėtnokul'turnyje metafory*. http://www.symballon.ru/image/publicat/press/svproz_ohtm. [online]. [cit. 29. 5. 2016].
- TER-MINASOVA, S. G.: *Jazyk i mežkul'turnaja kommunikacija*. Izd-je 2-je, dorab. Moskva: izd-vo MGU, 2004. 352 s.

Про автора

Oleksandr Petrov, Vinnytsia State Pedagogical University,
The Faculty of Foreign Languages, The Department of Germanic and Slavic
Philology and World Literature, Vinnytsia, Ukraine, alexpetroff35@gmail.com